

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ

УДК 371.13:374

Леонід Базильчук

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОСНОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ (ЗА ПРОГРАМОЮ КУРСУ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ШКОЛІ»)

На сучасному етапі модернізації системи загальної середньої освіти України невідкладним завданням загальноосвітніх шкіл є створення необхідних умов для творчого, інтелектуального, духовного й фізичного розвитку школярів у навчальній і позаурочній діяльності. При цьому важливого значення набуває позакласна робота, що дає змогу учням здобути поглиблені знання зі шкільних предметів, задовольнити свої запити й інтереси, розвивати здібності й таланти і тим самим формувати гармонійну особистість.

Підготовка майбутніх учителів різного фаху до організації позакласної роботи в загальноосвітніх школах розкривається в дослідженнях О. Голіка, Л. Заремби, Т. Івахи, І. Казанжи, Б. Нестеровича, Н. Савченко та інших науковців.

Упродовж останніх років з'явилися праці С. Лавриненко, О. Макарової, Н. Колесник, О. Сороки, Т. Шмельової та інших учених, які безпосередньо висвітлюють проблеми підготовки майбутніх учителів до навчання й виховання школярів засобами мистецтва. Утім у цих працях питання організації позакласної роботи з образотворчого мистецтва розкриваються неповною мірою.

Мета статті: проаналізувати й узагальнити педагогічні умови основної підготовки студентів до організації позакласної роботи в загальноосвітніх школах (за програмою курсу «Методика викладання образотворчого мистецтва в школі»).

Зміст навчальної дисципліни «Методика викладання образотворчого мистецтва в школі» має свою специфіку. Тому для забезпечення якості навчального процесу ми, насамперед, відбирали базисні знання. При цьому під базисом розуміємо сукупність основних понять, зміст яких становив своєрідне ядро, котре воедино пов'язує теоретичну підготовку студента з організації позакласної роботи в школі. В основу структурування змісту навчального матеріалу покладено такі принципи: взаємодії навчально-пізнавальної, навчально-практичної та самостійної практичної діяльності студентів; єдності процесуально-змістовних і мотиваційно-ціннісних сторін професійної підготовки; єдності, розчленованості й інтегрованості змісту навчання; поетапної конкретизації фундаментальних професійно-

---

педагогічних проблем [6, с. 100].

Наша ідея ґрунтується на принципі: ефективним навчання стає за умови, якщо воно несе студентові задоволення. Для цього таке навчання має спиратися на діяльнісний підхід, ідеологію активного навчання, гуманізм в управлінні навчальною діяльністю студента.

Використання діяльнісного підходу дає змогу відповісти на ключове питання: «Для чого навчається й діє людина?». В основі цього підходу лежить уявлення про те, що функціонування й розвиток особистості, а також міжособистісні стосунки опосередковуються цілями, змістом і завданнями соціально значущої діяльності.

Діяльнісний підхід до навчання, у нашому розумінні, полягає в тому, що спочатку моделюється предметний і соціальний зміст професійної діяльності, а потім на канву цієї діяльності адекватно накладається зміст навчання й усі інші складові навчального процесу.

В основі ідеології активного навчання лежить положення про те, що поведінка людини й процес її пізнання мають активний, пристрасний характер. У реальному житті, разом із поведінкою реактивного пристосування, людина стикається з необхідністю вирішення проблемних ситуацій, що містять інформаційну невизначеність і невідомість. Це положення вимагає від неї ще більшої активності.

У процесі навчання студент повинен усвідомити, що якщо він у своїй діяльності орієнтуватиметься на відтворення минулого досвіду, то проявить лише репродуктивні й адаптивні якості своєї особистості. Але якщо він прагнути змінити, розширити, розвинути місце свого існування на основі впровадження різних інновацій, то проявить продуктивні й неадаптивні якості своєї особистості.

Таким чином, ідеологію активного навчання ми розуміємо як організацію системи ефективної підтримки, розвитку, стимулювання процесів самореалізації, самоорганізації, самовиховання й саморозвитку студента. Інакше кажучи, цей принцип дає змогу розглядати студента як активного учасника навчального процесу, творця свого знання.

Звідси в основі інноваційного підходу до організації навчання лежить вимога підсилення чинника активності студента, формування його ініціативної позиції, орієнтація на засвоєння навчального матеріалу через повне занурення в навчальний процес.

Ідеологія активного навчання припускає й зміну ролі викладача, характеру його взаємодії зі студентами для організації продуктивної розумової діяльності. Ідеться про систему гуманного, тобто м'якого, ненав'язливого управління навчально-пізнавальною діяльністю студента. Така система має дві особливості: по-перше, вона має виступати системою управління інформаційними процесами, по-друге, студент повинен одночасно бути й об'єктом і суб'єктом управління, тому що він володіє власною активністю. При цьому управлінську майстерність викладача ми розглядаємо як створення такого освітнього середовища, яке найкращим чином буде сприяти ефективному вирішенню поставлених в експерименті

завдань.

В інноваційному педагогічному процесі впровадження методів активного навчання здійснюється за допомогою технологій, які забезпечують продуктивну пізнавальну діяльність студента.

Як зазначав відомий вітчизняний дидакт І. Лернер [1], педагогічна система функціонує й розвивається за законами педагогічної логіки, яка спирається на загальну теорію пізнання. Відповідно до цієї теорії логіка пізнання зводиться до сходження від абстрактного до конкретного. У нашому випадку цей процес має такий перебіг: цілісне сприйняття засвоюваного матеріалу; засвоєння його в статичному вигляді; сходження на новий рівень теоретичного осмислення; творче застосування.

Згідно з такою логікою, у підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до організації позакласної роботи в школі визначено систему педагогічних умов у процесі вивчення відповідного модуля програми дисципліни «Теорія й методика викладання образотворчого мистецтва в школі», а саме: змістове наповнення процесу навчання; практично-творче забезпечення навчання на засадах співробітництва; технологічне (дидактико-методичне) оснащення процесу навчання.

Основу реалізації окреслених умов становлять такі принципи: предметної діяльності студента й управління нею в процесі навчання; системної орієнтації навчально-пізнавальної діяльності; розвивального навчання.

Перший принцип виражає діяльнісний підхід до процесу засвоєння знань, тобто діялісню природу його механізму. Реалізуючи діялісний підхід, ми виходили з єдності знань і діялісності, єдності теоретичної й практичної діялісності, опосередкованості діялісності її засобами, зв'язку зовнішньої й внутрішньої діялісності.

Другий принцип виступає методологічною базою розгляду процесу навчання студентів загалом, способу організації навчально-пізнавальної діялісності й побудови структури засвоюваних знань, процесу поетапного її формування, способу орієнтування формованого мислення студента.

Третій принцип, який містить установку навчання на розвиток у студента його інтелектуальних здібностей, пов'язаний із формуванням нового способу організації пізнавальної діялісності, що змінює тип орієнтування у виучуваних об'єктах і способи їх перетворення.

Позакласна робота в школі – це спеціально освоювана педагогом реальність організації освітнього процесу, яка має певні рівні становлення. Тому, враховуючи те, що освоєння методики організації позакласної роботи – процес не миттєвий, а розгорнений у часі, нами було визначено етапи підготовки студентів до цього виду професійної діялісності.

Перший етап – створення установки на необхідність оволодіння системою знань і практичних умінь у галузі організації позакласної роботи в школі. У цьому процесі істотну роль відіграє актуалізація особистого досвіду студентів як суб'єктів учіння й навчання. Цей досвід участі в

навчально-виховних ситуаціях загальноосвітньої й вищої шкіл служив опорою для першопочаткового залучення студентів до контексту означеної проблеми. Аналіз описів пережитих і значущих для студентів ситуацій учіння дає змогу викладачеві визначити важливість попереднього осмислення й конструювання навчального процесу.

Другий етап пов'язаний з освоєнням знань, необхідних для успішної організації позакласної роботи в школі: її загальнотеоретичні основи (сутність, принципи, функції, зміст, форми, методи й засоби); сучасні освітні стратегії; теоретичні основи проектування різноманітних форм позакласної роботи; методологічні основи творчого підходу до організації різних форм позакласної роботи в школі.

Третій етап пов'язаний із «зануренням» студента в метод моделювання й освоєння способів конструювання на прикладі окремих складових в організації позакласної роботи в школі (проектування перспективних планів і програм позакласної роботи; проектування дидактичних і виховних цілей та завдань на рівні конкретної форми позакласної роботи в школі; проектування змісту занять на рівні конкретної форми позакласної роботи, наприклад, гурткової; вибір форм і методів позакласної роботи тощо).

Четвертий етап – практично-творче здійснення студентами спроектованих ними окремих складових в організації позакласної роботи в школі в умовах квазіпрофесійної діяльності.

П'ятий етап – актуалізація, усвідомлено оформлені когнітивні процеси рефлексії за наслідками спроектованих студентами окремих складових в організації позакласної роботи в школі. Тут предметом активності студентів стає не тільки ситуація спільного (із викладачем) пошуку шляхів і варіантів досягнення повноцінного результату вирішення поставлених завдань, але й оцінювання індивідуальних результатів.

Ефективне формування в студентів готовності до організації позакласної роботи в школі значною мірою залежить від організаційної основи навчального процесу. У нашому варіанті суть її полягає в тому, що процес навчання сконструйовано в контексті теорії куррикул (від лат. – «бігова доріжка»). Такий підхід дає відповідь на низку взаємозв'язаних питань: хто навчається (адресат), для чого здійснюється викладання (завдання), чому навчати (зміст), як навчати (технології), за допомогою чого навчати (засоби), наскільки ефективно навчання (контроль і оцінка).

Вивченням теоретичних основ організації позакласної роботи в школі охоплено п'ять тем модуля: 1) суть і специфіка позакласної роботи в сучасній школі; 2) методологічна база позакласної роботи з образотворчого мистецтва; 3) готовність учителя образотворчого мистецтва до організації позакласної роботи в школі; 4) теоретичні основи планування позакласної роботи в школі; 5) підготовка вчителя до організації різних форм позакласної роботи з образотворчого мистецтва.

Опанування студентами практичних основ позакласної роботи з образотворчого мистецтва також передбачало п'ять тем: 1) складання

тематичного плану роботи гуртка; 2) розробка плану-конспекту одного із занять роботи гуртка; 3) квазіпрофесійний тренінг – проведення фрагменту заняття гуртка; 4) розробка сценарію виховного заходу; 5) квазіпрофесійний тренінг – проведення фрагменту виховного заходу.

Загалом метою когнітивного етапу формування досліджуваної якості в студентів було озброєння їх головними поняттями й термінами, інноваційними науковими ідеями: основні закономірності педагогічної теорії, принципи, положення, які розкривають закономірності організації позакласної роботи в загальноосвітній школі.

Контрольно-результативним компонентом під час практичних занять була традиційна методика оцінювання знань, умінь і навичок (вхідний, поточний, проміжний та підсумковий види контролю), а також реалізація методу «портфоліо».

Сутність методу «портфоліо» полягала в тому, що за наслідками відвідування лекцій у папку навчальних досягнень студенти кладуть конспекти лекцій і першоджерел, перелік індивідуально поставлених до викладача питань на підсумковому етапі лекції, додаткові інформаційно-пошукові матеріали відповідно до кожної теми лекції. За наслідками семінарських занять студенти в цю папку клали також письмові тези відповідей, реферати, доповіді, план дискусії тощо.

Також, позитивний вплив на навчання студентів має квазіпрофесійний тренінг, тобто засвоєння способів майбутньої професійної діяльності через застосування проблемних педагогічних ситуацій та імітаційних ігор. Обґрунтованість вибору цієї форми занять пояснюється тим, що в процесі позакласної роботи з образотворчого мистецтва закономірно виникає безліч проблемних педагогічних ситуацій.

На рефлексивному, заключному етапі формування готовності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до організації позакласної роботи в школі в ході вивчення методики викладання образотворчого мистецтва, ми спиралися на дослідження С. Рубінштейна [7], який розглядає особистість як цілісну систему внутрішніх умов, через які заломлюються всі зовнішні впливи. Формування рефлексивних дій студентів базується на положенні про те, що процес залучення особистості до рефлексивних актів відбувається через послідовну зміну певних її станів у взаємному зв'язку: усвідомлення студентом своїх потенційних особливостей, пов'язаних із системою професійних цінностей; їх адекватний прояв у майбутній професійній діяльності; активне оволодіння способами й засобами рефлексії.

Для того, щоб ефективно формувати рефлексивну сферу майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, ми скористалися загальновизнаними методами рефлексії. Серед цих методів провідними стали самоспостереження, самоаналіз, самовипробовування, самооцінка, самопереконавання, самонаказ, самонавіювання, саморегулювання, самостимулювання. Загалом, активізація рефлексивних дій спонукала студентів до осмислення своїх успіхів у підготовці до організації

позакласної роботи в школі та в художній творчості.

Отже, професійна підготовка майбутнього вчителя – складна й багатофункціональна діяльність, регламентована її особистісною й організаційною складовими, кінцевим результатом функціонування яких є сформована готовність майбутніх учителів образотворчого мистецтва якісно виконувати професійну функцію організації позакласної роботи в загальноосвітніх школах. Суть її полягає в єдності теоретичної й методичної підготовленості, а структура складається з мотиваційного, когнітивного, практично-творчого й рефлексивного компонентів.

Результати дослідження не вичерпують усієї повноти означеної проблеми й не претендують на її всебічне розкриття. Для майбутніх учителів образотворчого мистецтва не достатньо тільки вивчення «Методики викладання образотворчого мистецтва в школі», бо окрім володіння методикою організації різних форм позакласної роботи в школі на теоретичному рівні студенти повинні добре володіти творчими технологіями в різних видах образотворчого мистецтва.

Подальшого дослідження потребують визначення умов та обґрунтування методичної системи формування готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації позакласної роботи у ході додаткової професійної підготовки, зокрема, розробка й упровадження спецкурсів, факультативів, студій тощо з різних видів образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 185 с.
2. Міхова Т. В. Підготовка майбутніх учителів до формування у школярів продуктивних способів образотворчої діяльності навчання : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Міхова Тетяна Володимирівна. – Одеса, 2003. – 235 с.
3. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі : [навч. посібн.] / В. М. Нагаєв. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
4. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді : [проект] // Освіта України. – 2004. – 3 грудня (№ 94). – С. 6–10.
5. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / упоряд. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2006. – Т. 3. – 862 с.
6. Педагогіка вищої школи : [навч. посібн.] / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. / за ред. З. Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.
7. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Просвещение, 1976. – 423 с.